

В. П. Загарій,

здобувач, Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

ВИКОРИСТАННЯ МОНЕТАРНИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

V. Zagarii,

PhD candidate, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

USING MONETARY INSTRUMENTS IN THE PROCESS OF ENSURING THE FINANCIAL SECURITY OF THE RUSSIAN FEDERATION

У статті докладно розглянуто особливості використання монетарних важелів забезпечення фінансової безпеки Російської Федерації. Визначено основні характеристики, встановлено зміст цілей та завдань механізму забезпечення фінансової безпеки Росії. Досліджено можливість імплементації позитивного досвіду забезпечення фінансової безпеки Російської Федерації в Україні.

The peculiarities of using monetary instruments in the process of ensuring the financial security of the Russian Federation are studied in the article in details. The main characteristics, goals and objectives of mechanism of ensuring the financial security of the Russian Federation are determined. The possibility of implementing positive experience of ensuring the financial security of the Russian Federation in Ukraine is studied.

Ключові слова: фінансова безпека, монетарні органи, монетарні заходи, монетарні інструменти, грошово-кредитна політика, таргетування інфляції.

Key words: financial security, monetary authorities, monetary measures, monetary instruments, monetary policy, inflation targeting.

ВСТУП

Концепція фінансової безпеки держави у практиці світової економіки досі не має єдиного загальновізнаного статусу. При наявності значної кількості існуючих методологічних підходів, основні монетарні заходи у даній сфері в різних країнах розробляються, виходячи з власного розуміння умов розвитку механізму фінансової безпеки. Кожна держава намагається захистити свої національні інтереси і прагне вирішити проблему фінансової безпеки, під якою за сучасних глобалізаційних процесів розуміється визначення оптимальних умов взаємодії національної фінансової системи зі світовою. Тобто процес забезпечення фінансової безпеки економіки кожної країни знаходиться на перетині двох сфер — економічної науки та теорії міжнародних відносин. Фінансова безпека держави сьогодні відображає стан економіки, який забезпечує достатній рівень фінансового потенціалу, прогресивний розвиток країни та незалежність її інтересів. Тож чим ефективніша система забезпечення фінансової безпеки держави, чим

більш дієві монетарні інструменти для досягнення цієї цілі, тим вище рівень економічного розвитку держави. Тому сьогодні досить актуальним є завдання дослідження використання монетарних важелів досягнення фінансової безпеки в інших країнах для імплементації позитивного досвіду в Україні.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження теоретичних основ та практичного використання монетарних важелів досягнення фінансової безпеки знайшли своє відображення в працях наступних учених: Абалкіна Л.І., Архипова О.М., Афонцева С.В., Богданова І.К., Вечканова Г.С., Герасимчука І.В., Єфремова К.І., Розанова А.А. Однак при всій важливості проведених досліджень потребують подальшого розвитку питання ефективного використання позитивного досвіду забезпечення фінансової безпеки зарубіжних країн у сучасних реаліях розвитку України. Незавершеність наукових розробок у даній галузі та істотна практична значущість цієї проблеми для забезпечення фінансової

безпеки України підкреслює об'єктивний характер актуальності теми дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Усебічно розглянути особливості використання монетарних важелів забезпечення фінансової безпеки Російської Федерації. Визначити основні характеристики, цілі та завдання механізму забезпечення фінансової безпеки Росії та можливість імплементації її позитивного досвіду в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Доцільно, напевно, вплив монетарних інструментів на рівень фінансової безпеки держав розпочати з тлумачення того змісту, який вкладається в тій чи іншій частині світу у розуміння фінансової безпеки. Проте одразу слід зауважити, що в західній економічній літературі не тільки "фінансова безпека", але й термін "економічна безпека держави" вважається остаточно невизначеним через відносну новизну даного поняття для західних країн. Ще в 1984—1985 рр. згідно з завданням Генерального секретаря ООН була створена спеціальна експертна група, яка виконала дослідження так званої "Концепції безпеки". Результатом даного дослідження став висновок експертної групи про те, що "безпека країни повинна розглядатися як "всеохоплююче" поняття, що відображає взаємозалежність політичних, військових, соціальних, економічних та технічних факторів, а не як сукупність окремих підсистем" [9, с. 34].

Зміст існуючих державних документів у сфері забезпечення фінансової безпеки держави обумовлений, у першу чергу, власним розумінням даного процесу розробниками таких документів в кожній окремо взятій країні. Враховуючи це, вважаємо за необхідне проаналізувати зарубіжний досвід розробки та реалізації відповідних монетарних заходів та інструментів, спрямованих на забезпечення фінансової безпеки держави для можливості запозичення окремих положень.

Методологічні підходи до використання тих чи інших монетарних інструментів у процесі забезпечення фінансової безпеки в країнах СНД та Європейського Союзу різняться. Країни-члени ЄС орієнтуються на стандарти та досвід провідних країн Союзу (Франції, Німеччини та ін.), переважна більшість країн СНД (Україна, Білорусь, Молдова та ін.) знаходяться в зоні впливу Російської Федерації, опираючись на російські стандарти та розробки у сфері фінансової безпеки. В свою чергу, в своїх розробках вчені Росії орієнтуються переважно на стандарти забезпечення фінансової безпеки, які були розроблені ще в період існування СРСР [8, с. 58]. Проте, як ми розуміємо, монетарний інструментарій впливу на грошово-кредитну сферу та фінансову систему тоді був досить обмеженим та примітивним. Але саме близькість та подібність використання монетарних важелів для досягнення певних стандартів фінансової безпеки України та Російської Федерації спонукає нас до більш глибокого аналізу даного процесу в Росії.

Серед центробанків країн групи БРІК (Бразилія, Росія, Індія, Китай) предметний інтерес становлять дії Центрального банку Росії. Для грошово-кредитної політики Російської Федерації у період світової фінансової кризи були характерні наступні особливості: знижен-

ня нормативів обов'язкових резервів з метою підтримання банківської ліквідності; розширення переліку активів, які можуть виступати заставою при рефінансуванні банків; розробка механізму "беззаставних" кредитів для фінансових установ; санація проблемних банків тощо. Щодо грошово-кредитних важелів, які використовувались центральним банком в останні роки, слід відмітити, що протягом 2009 року відсоткова ставка корегувалася 10 разів, ставку рефінансування було знижено з 13% до 8,75%, а основним інструментом збільшення капіталу банків стали державні субординовані кредити.

Характеризуючи грошово-кредитну політику Росії у період кризи, варто відмітити недостатність системності та чіткості методологічних підходів. Це знайшло відображення у відсутності концептуальних заходів щодо формування пропозиції грошей та методики оцінки попиту на них, неефективному управлінні золотовалютними резервами, неузгодженості основних завдань політики процентної ставки тощо. Розуміючи свої помилки та намагаючись стабілізувати ситуацію, Банк Росії оголосив курс на таргетування інфляції та активізацію відсоткової політики. Таким чином, центральний банк впливав на інфляційні очікування суб'єктів господарювання, використовуючи короткострокову відсоткову ставку, тобто відбувалося регулювання "ціни" грошей. Недоліком інфляційного таргетування в Росії було ігнорування об'єктивних відношень між макроекономічними показниками (тут можна провести паралелі із ситуацією в Україні), натомість базисом цього виду грошово-кредитної політики були усталені зв'язки між збалансованими у попередні періоди процесами. Можливість порушення досягнутого в економічній системі балансу не розглядається. Перехід Росії до інфляційного таргетування може призвести до макроекономічної нестабільності і як наслідок до ослаблення національної валюти. За умов настання песимістичного сценарію центральний банк буде вимушений перейти до плаваючого валютного курсу, тобто відмовитися від підтримки рубля, що призведе до його коливань по відношенню до інших валют та відтоку спекулятивного капіталу. Що стосується активізації процентної політики Банку Росії та посилення її впливу на реальні сектори економіки, варто відмітити, що вона повинна бути направлена на структурізацію та регулювання процентних ставок, за рахунок використання таких всевітньо відомих інструментів як короткострокове та довгострокове рефінансування, пільгове кредитування тощо.

У Росії у 2010 році розпочалося економічне відновлення. Стан грошової сфери визначали такі фактори, як поліпшення платіжного балансу, зниження процентних ставок, зміцнення рубля при збільшенні попиту на нього, зростання банківських резервів. У 2010 році монетарна політика Центробанку Росії була спрямована на стимулювання кредитної активності банків і підвищення доступності кредитних ресурсів. У посткризовий період ставка рефінансування Центрального банку Росії знижувалася чотири рази з інтервалом 0,25 відсоткових пункти — з 8,5 до 7,75%. Однак наприкінці 2011 року ця ставка зросла до 8%. Під час збільшення обсягу валютних надходжень за рахунок поточних операцій протягом першого півріччя 2012 року Банк Росії був

активним нетто-покупцем іноземної валюти, обсяги придбання якої становили 44,1 млрд доларів США. Відповідний обсяг наданої рублевої ліквідності становив у першому півріччі 2012 року 1,3 трлн рублів.

Унаслідок проведення інтервенцій Центробанком Росії на внутрішньому ринку і значної підтримки ліквідності банків зменшився попит кредитних організацій Росії на інструменти рефінансування. За оцінками, гострота інфляційних очікувань у Росії поступово зменшилася. З метою підтримки внутрішніх факторів зростання Банк Росії має наміри продовжувати стимулюючи грошово-кредитну політику. Таким чином, поліпшення платіжного балансу країни за рахунок активних зовнішньоекономічних операцій призводить не тільки до зростання золотовалютних резервів держави, але й до підвищення довіри суб'єктів господарювання до дій регулятора та до національної валюти зокрема. Ми знову впевнюємось в необхідності переорієнтації грошово-кредитної політики України в напрямі на забезпечення умов для внутрішнього поповнення золотовалютних резервів як основи монетарної стабільності в державі, а не на підтримку "штучної" стабільності в монетарній сфері. Проте слід зазначити, що Росія має більші можливості в плані внутрішнього насичення офіційних резервів, адже основу експорту країни складають дорогі та затребувані енергоносії, торгівля якими здатна вирівнювати сальдо зовнішньоторгівельного обороту та платіжний баланс країни. Україна сьогодні, на жаль, такого "універсального товару" не має.

Окремо варто зупинитись на тому, як пов'язується грошово-кредитна політика Центробанку Росії з завданнями фінансової безпеки держави. Перші кроки щодо розробки нормативних актів у сфері забезпечення фінансової безпеки Росії були зроблені лише через три з половиною роки після початку реформування економіки. В березні 1994 року уряд прийняв розпорядження щодо розробки "Основних положень державної стратегії у сфері забезпечення економічної безпеки Російської Федерації" [1, с. 22; 2, с. 34]. Даний документ був підготовлений, проект його розглянули та схвалили в Раді безпеки Російської Федерації в січні 1995 року. Проте необхідно було ще півтора роки, щоб даний проєкт став офіційним документом у сфері забезпечення економічної безпеки. Тільки в квітні 1996 року Президентом Росії був підписаний Указ №608 "Про державну стратегію економічної безпеки Російської Федерації (основні положення)" [10]. Згідно з Указом, в 1996 році уряду Росії доручено розробити заходи по реалізації державної стратегії економічної та фінансової безпеки. І тільки в травні 1997 року, через три роки після розробки перших нормативних документів в даній сфері, була прийнята Концепція національної безпеки Російської Федерації, яка повинна була об'єднати можливості та ресурси правоохоронних органів та російських спецслужб, в першу чергу МВС, Федеральної служби податкової поліції та спеціально створеного Департаменту економічної безпеки ФСБ [4, с. 174; 12, с. 236].

Другий варіант Концепції національної безпеки Російської Федерації, виправлений та доповнений, був прийнятий 10 січня 2000 року. Даний документ визначає основні положення процесу забезпечення національної безпеки Росії, в тому числі в економічній та

фінансовій сфері, що повинно було стати основою для формування внутрішньої та зовнішньої політики держави. В Концепції проаналізовано місце Росії у світовому господарстві, визначені її національні інтереси та процеси, що їм загрожують. Основну роль в забезпеченні національної безпеки країни відіграє захист національних інтересів держави у сфері економіки та державних фінансів. У другому варіанті Концепції національної безпеки Російської Федерації вперше було проаналізовано основні загрози фінансовій безпеці держави. Визначено, що вони мають комплексний характер і обумовлені, в першу чергу, суттєвим скороченням ВВП, розбалансованістю банківської системи, падінням інвестиційної активності, ростом зовнішнього та внутрішнього державного боргу [3, с. 46]. В Концепції зроблено спробу конкретизувати загрози фінансовій безпеці Росії та надати їм кількісного виразу у вигляді порогових значень. Слід відмітити, що в апараті Ради безпеки Російської Федерації було визначено близько тридцяти таких порогових значень, половина з яких перебували в "за критичному" стані [6, с. 57].

Проте основою загрозою фінансовій сфері Росії є структура її економіки. Провідну роль в економіці країни відіграє видобуток та експорт природних ресурсів, в основному газу та нафти, торгівля якими, як ми зазначали вище, на сьогодні є головним джерелом поповнення золотовалютних резервів держави. Переважна кількість інвестицій концентрується саме у видобувній сфері. Тому процес диверсифікації економіки проходить доволі повільно, а збільшення видобутку газу й нафти при зростанні цін на дані ресурси показує, що стан економіки Росії в певній мірі залежить від кон'юнктури ринку газу та нафти. Тож можна резюмувати, що показники економічного росту Росії досить чутливі до зниження цін на нафту й газ. За існуючими оцінками, "порогом безпеки" для фінансової системи Росії та втрати керуваності бюджетним процесом є ціна 12—13 доларів США за барель нафти [6, с. 171]. Тому для Росії сьогодні є дуже важливим розробити скоординовану з ОПЕК та іншими нафтовидобувними країнами загальну стратегію поведінки, щоб не допустити обвалу цін на нафту та нафтопродукти. Сьогодні Росія має близько 35% світових запасів газу у світі, що становить більше 48 трл. м³ [7, с. 64]. Власником переважної більшості газовидобувних підприємств в країні є транснаціональна компанія "Газпром". Газовий гігант такого рівня здійснює потужний вплив на структуру бюджетних рублевих і валютних доходів Росії і є потужним політичним аргументом у зовнішньополітичних відносинах з іншими країнами. Основними проблемами фінансової безпеки, пов'язаної з газовою сферою, є проблеми фінансування і кризи неплатежів. Природний газ був і залишається важливим продуктом експорту в російській зовнішній торгівлі, тому орієнтація на вирішення даних проблем є одним із найважливіших завдань у процесі забезпечення фінансової безпеки Росії.

З метою консолідації зусиль монетарних органів, федеральних органів виконавчої влади, суб'єктів та громадян Російської Федерації у сфері забезпечення національної та фінансової безпеки держави зокрема тодішній Президент Росії Д. Медведев видав Указ №537 від 12 травня 2009 року "Про Стратегію національної

безпеки Російської Федерації до 2020 року" [11]. Згідно з Указом стратегічними цілями забезпечення національної безпеки є входження Росії в середньостроковій перспективі у число п'яти країн-лідерів за обсягом ВВП, а також досягнення необхідного рівня національної безпеки в фінансовій та технологічній сферах. Забезпечення фінансової безпеки відбуватиметься шляхом: модернізації пріоритетних секторів національної економіки для завоювання зовнішніх ринків, що стане основою для поповнення золотовалютних резервів держави; вдосконалення банківської системи, фінансового сектору та міжбюджетних відносин; орієнтації на проведення стимулюючої грошово-кредитної політики [11].

ВИСНОВКИ

Таким чином, можна зробити висновок, що основним акцентом у процесі забезпечення фінансової безпеки держави нашого північного сусіда є саме розвиток виробничого комплексу, який дасть змогу в перспективі поповнювати офіційні резерви Росії за рахунок експортних операцій. І тільки потім вдосконалення банківської системи та проведення стимулюючої монетарної політики. Наголошуємо, що про стабільність національної грошової одиниці мова не йде. Тобто керівництво Росії дійшло розуміння того, що стабільність валюти — це змінна величина, якою можна вміло керувати, маючи, перш за все, ефективний виробничий комплекс та потужний експортний потенціал, тобто внутрішнє джерело поповнення золотовалютних резервів держави. І грошово-кредитні важелі в даному випадку мають бути направлені не на утримання курсу рубля, а на стимулювання розвитку реального сектору економіки країни. Це і є, напевно, основним моментом, який потрібно запозичувати Україні у Росії в процесі переорієнтації власної грошово-кредитної політики.

Література:

1. Абалкин Л.И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Л.И. Абалкин // Вопросы экономики. — 1994. — № 12. — С. 19—25.
2. Архипов А.М. Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения / А.М. Архипов, А.Г. Городецкий // Вопросы экономики. — 1994. — № 12. — С. 31—37.
3. Афонцев С.В. Дискуссионные проблемы концепции национальной экономической безопасности / С.В. Афонцев // Россия — XXI. — 2001. — № 6. — С. 38—67.
4. Богданов И.К. Экономическая безопасность России: цифры и факты / И.К. Богданов, А.Н. Калинин. — М.: ИСПИ РАН, 1999. — 290 с.
5. Вечканов Г.С. Уровень и качество жизни населения — индикатор экономической системы / Г.С. Вечканов // Качество жизни, здоровье нации и безопасность России. — 2002. — № 4. — С. 53—60.
6. Вечканов Г.С. Экономическая безопасность / Г.С. Вечканов. — СПб.: Вектор, 2005. — 256 с.
7. Герасимчук И.В. Государственная поддержка добычи нефти и газа в России: какой ценой? / И.В. Герасимчук. — М.: Дело, 2009. — 112 с.
8. Ефремов К.И. Вопросы оценки экономической безопасности региона / К.И. Ефремов, Е.И. Георгадзе // Вопросы статистики. — № 2. — 2002. — С. 57—59.

9. Розанов А.А. Безопасность: подходы Запада / А.А. Розанов, А.В. Шапиро. — Минск: Университэцкае, 1994. — 125 с.

10. Указ Президента Российской Федерации от 29 апреля 1996 года № 608 "О государственной стратегии экономической безопасности Российской Федерации (основные положения)" [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://base.garant.ru/106503/>

11. Указ Президента Российской Федерации № 537 от 12 мая 2009 года "О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года" [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.rg.ru/2009/05/19/strategia-dok.html/>

12. Экономическая безопасность России: учебник / под ред. В.К. Сенчагова. — М.: Дело, 2005. — 896 с.

References:

1. Abalkin, L.I. (1994), "Russia's economic security: threats and their reflection", *Voprosy ekonomiki*, vol. 12, pp. 19—25.
2. Arkhipov, A.M. and Gorodetskiy, A.G. (1994), "Economic security: evaluations, problems, ways of ensuring", *Voprosy ekonomiki*, vol. 12, pp. 31—37.
3. Afontsev, S.V. (2001), "Controversial problems of the concept of the national economic security", *Rossiia XXI*, vol. 6, pp. 38—67.
4. Bogdanov, I.K. and Kalinin, A.N. (1999), *Ekonomicheskaya bezopasnost Rossii: tsifry i fakty* [The economic security of Russia: Facts and Figures], ISPI RAN, Moscow, Russia.
5. Vechkanov, G.S. (2002), "The level and quality of life — an indicator of the economic system", *Kachestvo zhizni, zdorovye natsii i bezopasnost Rossii*, vol. 4, pp. 53—60.
6. Vechkanov, G.S. (2005), *Ekonomicheskaya bezopasnost* [The economic security], Vektor, St. Petersburg, Russia.
7. Gerasimchuk, I.V. (2009), *Gosudarstvennaya podderzhka dobychi nefiti i gaza v Rossii: kakoy tsenoy?* [State support for oil and gas production in Russia: what is the cost?], Delo, Moscow, Russia.
8. Efremov, K.I. and Georgadze Ye.I. (2002), "Questions of assessing the economic security of the region", *Voprosy statistiki*, vol. 2, pp. 57—59.
9. Rozanov, A.A. and Shapiro, A.V. (1994), *Bezopasnost: podkhody Zapada* [Security: Approaches of the West], Universitetskaye, Minsk, Belarus.
10. President of the Russian Federation (1996), The Decree "On the state strategy of economic security of the Russian Federation (the main provisions)", available at: <http://base.garant.ru/106503/> (Accessed 29 April 1996).
11. President of the Russian Federation (2009), The Decree "On the national security strategy of the Russian Federation until 2020", available at: <http://www.rg.ru/2009/05/19/strategia-dok.html/> (Accessed 12 May 2009).
12. Senchagov, V.K. (2005), *Ekonomicheskaya bezopasnost Rossii* [The economic security of Russia], Delo, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2014 р.